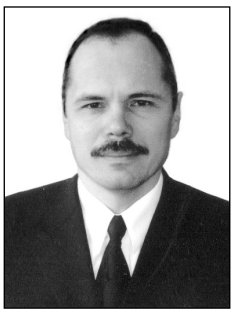

Юрій ДЬОМІН,
заступник начальника Головного управління нагляду за додержанням законів при провадженні оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства Генеральної прокуратури України, державний радник юстиції 3 класу, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Ключові слова: *легалізація, доходи, відмивання «брудних коштів», контроль, фінансовий моніторинг, суб'єкти державного фінансового моніторингу.*

Спроба проникнення тіньової економіки у сфери фінансових потоків в Україні створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на суспільне життя, громадську свідомість, міжнародні відносини тощо.

Тому з метою протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, активізації роботи правоохоронних органів з виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, активізації контролю суб'єктами державного фінансового моніторингу, належної координації, своєчасної розробки та внесення змін до чинного законодавства, вирішення інших питань необхідно якнайшвидше створити ефективний механізм заборони легалізації таких коштів.

Боротьба з відмиванням «брудних» коштів вимагає єдиного підходу, потребує спільної роботи приватного та державного секторів з урахуванням уже накопиченого світового досвіду та наукових розробок.

Автор статті вже зупинявся на аналізі складових та самого поняття «легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [1]. Та хотілося б детальніше зупинитись не тільки на деяких теоретичних, а й практичних аспектах, які можуть сприяти покращенню якості дослідчих перевірок, досудового слідства, оперативно-розшукової діяльності у цьому напрямі та прокурорського нагляду за цими видами діяльності правоохоронних органів.

Значний внесок щодо вивчення проблеми боротьби з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом, у правову науку зробили такі вчені, як В.М. Алієв, В.Ф. Антипенко, А.Г. Деркач, О.Є. Користін, Ю.В. Коротков, В.І. Михайлов, В.А. Нікуліна й інші.

Водночас у практичній діяльності виникає низка запитань: чи потрібно реєструвати узагальнені матеріали що надходять з Державного комітету фінансового моніторингу в журналі обліку та повідомлень про злочини, чи потрібно відпрацьовувати їх в оперативному порядку, якщо так, то протягом якого періоду часу і в яких обсягах тощо.

Як свідчить аналіз скасованих постанов про відмову в порушенні кримінальних справ або скасованих постанов про їх закриття, головною причиною прийняття таких помилкових рішень є неповнота проведення дослідчої перевірки, відсутність таких перевірок, передчасність порушення кримінальних справ.

Інколи з метою штучного підвищення показників ефективності роботи частина

кримінальних справ порушується за неналежним чином проведеними перевірками про вчинення тяжких злочинів. У подальшому закриваються або перекваліфіковуються на нетяжкі злочини. Зусилля деяких правоохоронних органів часто спрямовуються лише на покарання малозабезпечених осіб, які за незначну матеріальну винагороду погодились стати засновниками чи номінальними службовими особами фіктивних підприємств.

Проаналізувавши закриті у 2008 та 2009 роках справи за реабілітуючими підставами та скасування постанов про порушення кримінальних справ, доходимо висновку, що слідчих до прийняття таких процесуальних рішень спонукали такі причини:

– відсутність належного контролю з боку керівництва слідчих підрозділів за роботою підлеглих щодо повноти дослідчої перевірки, проведеної згідно зі ст. 209 Кримінального кодексу України (далі – КК України), відсутність належних доказів, узгодження порушення за цим злочином кримінальних справ;

– порушення вимог Примітки 1 ст. 209 КК України та Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 року № 5 – кваліфікація злочинних дій за ст. 209 КК України можлива тільки в разі, якщо покарання за предикатний злочин передбачене у виді позбавлення волі не менш як на 3 роки;

– невиконання органом дізнання вимог про дотримання підслідності [2].

Порушення кримінальних справ цієї категорії слідчими інших правоохоронних органів та передача їх для подальшого розслідування слідчим органів внутрішніх справ, збирання матеріалів дослідчої перевірки не в повному обсязі як за ст. 209 КК України, так і за предикатним злочином також є однією з головних причин закриття за реабілітуючими підставами кримінальних справ відповідно до ст. 209 КК України та скасування постанов про порушення таких справ як прокурорами, так і судом.

Здебільшого оперативні працівники здійснюють документування звичайного «використання» коштів чи майна, здобутих злочинним шляхом, що відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 року № 5 не може кваліфікуватися як діяння, відповідальність за яке передбачена ст. 209 КК України.

Крім того, в матеріалах дослідчих перевірок щодо злочинів, які можуть бути предикатними, не відпрацьовуються суттєві обставини, що мають значення для кваліфікації дій підозрюваних осіб як легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом. Усі фактичні дані, необхідні для такої кваліфікації, встановлюються, якщо це процесуально можливо, безпосередньо під час досудового слідства, що дуже ускладнює доказування злочинного умислу в легалізації злочинних доходів та взаємозв'язок між особами, які скоїли корисливий злочин, та особами, які легалізували кошти, здобуті злочинним шляхом.

Слід зазначити, що злочин відповідно до ст. 209 КК України необхідно вважати як замаскований в декілька етапів, із зацікавленістю незначної групи осіб в отриманні коштів або майна, здобутого злочинним шляхом, та легалізації цих доходів. Тому документування злочину згідно зі ст. 209 КК України вимагає максимального застосування методів, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю від початкового етапу – документування джерела незаконного здобуття матеріальних цінностей чи права на таке; каналів, за якими це майно надходить до суб'єкта, який саме здійснює дії щодо легалізації майна. Без застосування оперативно-розшукових заходів неможливо своєчасно відстежити фінансову операцію, що здійснюється за незвичайних або невідповідно заплутаних умов, або є економічно не виправданою.

При складанні обвинувальних висновків також допускаються недоліки, які мають місце при розслідуванні справ за ст. 209 КК України, а саме:

– на порушення вимог статей 22 та 64 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) слідчими не в повному обсязі з'ясовуються обставини легалізації (відмивання) злочинних доходів, її спосіб (механізм), сума легалізованих доходів, не завжди відстежується, а відповідно, і не доводиться походження доходів, що були предметом легалізації від доходів, одержаних внаслідок вчинення предикатного злочину. У зв'язку з цим не завжди проводяться виїмки відповідних документів та ставляться відповідні запитання під час проведення у справі ревізій та інших документальних перевірок, а також судово-бухгалтерських експертиз;

– до справи не долучаються податкові декларації про дохід осіб, яким пред'являється обвинувачення за ст. 209 КК України, не вживаються заходи щодо встановлення наявності в них інших (крім злочинних) доходів, і з цього приводу не допитуються родичі, знайомі й інші. Такі дані, на наш погляд, необхідно збирати до порушення кримінальної справи за ст. 209 КК України;

– на порушення вимог статей 132 та 223 КПК України в постановах про притягнення осіб як обвинувачених та обвинувальних висновках не завжди викладаються обставини легалізації (відмивання) злочинних доходів, зокрема спосіб (механізм) легалізації та її зміст, дані, що підтверджують походження предмета злочину від доходів, одержаних внаслідок вчинення предикатного злочину. У доказовій частині не завжди наводяться докази, якими підтверджується вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК України.

І насамкінець ще одне із важливих питань – супроводження узагальнених матеріалів Державного комітету фінансового моніторингу.

Згідно з ч. 5 ст. 97 КПК України заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. При цьому проведення визначених у законодавчих актах України окремих оперативно-розшукових заходів відбувається з дозволу суду за погодженим із прокурором поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника [3]. Підставою для проведення такої діяльності згідно зі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що набрав чинності 18 лютого 1992 року, є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

– злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами;

– осіб, які готують або вчинили злочин, тощо [4].

Інформація, що перевіряється за допомогою оперативно-розшукової діяльності, на наш погляд, є нічим іншим як повідомленням про злочин, а тому повинна розглядатись з дотриманням вимог ч. 5 ст. 97 КПК України.

Вона обов'язково має бути зареєстрована, у подальшому перевірена або слідчим (якщо на підставі аналізу зібраних матеріалів є необхідність проведення дослідчої перевірки у 10-денний строк, або порушення кримінальної справи, або приєднання матеріалів до вже порушеної кримінальної справи), або оперативним шляхом. В останньому варіанті необхідно обмежити коло осіб, причетних до матеріалів оперативно-розшукової діяльності, обмежити час проведення таких заходів, оскільки підозрювані у легалізації «брудних» коштів особи навряд чи зупиняться на одній операції. До того ж немає жодних гарантій, що ці кошти не потраплять за територію країни або не будуть використані на підтримку нелегального (незаконного) бізнесу тощо.

Тому правоохоронні органи, яким надано право проводити оперативно-розшукові заходи, передусім повинні виконувати одне з головних завдань – виявлення та розкриття злочинів у сфері економіки і викриття злочинців, які їх вчиняють. Не слід забувати, що оперативно-розшукова діяльність має ще і профілактичну спрямованість.

Список використаних джерел:

1. Дьомін Ю. Запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом / Ю. Дьомін // Вісник прокуратури. – 2009. – № 3. – С. 73–77.
2. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [Текст]: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 року № 5 // Інформаційний сервер Верховного Суду України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // www.scourt.gov.ua/
3. Кримінально-процесуальний кодекс України [Текст] // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

Юрій ДЬОМІН

ПРОБЛЕМИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Резюме

Розглянуто проблеми необхідності внесення змін та доповнень до законодавства про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, посилення координації боротьби з цим явищем та усунення недоліків у діяльності правоохоронних органів при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Юрий ДЕМИН

ПРОБЛЕМЫ ПРОКУРОРСКОГО НАДЗОРА ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ЗАКОНОВ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ЛЕГАЛИЗАЦИЕЙ (ОТМЫВАНИЕМ) ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ

Резюме

Рассмотрены проблемы необходимости внесения изменений и дополнений в законодательство о легализации (отмывании) доходов, полученных преступным путем, усиления координации борьбы с этим явлением и устранения недостатков в деятельности правоохранительных органов при проведении следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий.

Yuriu DIOMIN

PROBLEMS OF PROSECUTORS' SUPERVISION ON LAWS OBSERVATION DURING CRIME INVESTIGATION, RELATED TO THE LEGALIZATION OF ILLEGAL PROCEEDS (MONEY LAUNDERING)

Summary

The article deals with the problems of necessity of legislation amendment money laundering counteraction, as well as demand for strengthening of money laundering combating coordination and errors eliminations in activities of law enforcement structures during the investigative actions and measures of operative search.